

РЕГИОНАЛНА ЗДРАВНА ИНСПЕКЦИЯ – РУСЕ
ДИРЕКЦИЯ „ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ“
ОТДЕЛ „ПРОФИЛАКТИКА НА БОЛЕСТИТЕ И ПРОМОЦИЯ НА ЗДРАВЕТО“

Регионално проучване на тема „Употреба на психоактивни вещества“ сред ученици 5-11 клас

Наименование на проучването: Регионално проучване „Употреба на ПАВ“

Период на провеждане на терен: месец декември 2022 г.

Обект на проучването: ученици 5-11 клас

Обем на реализираната извадка: 4292 ученици и 3138 родители

Поръчител: РЗИ - Русе, РУО - Русе

Изпълнител: О ПБПЗ, Д ОЗ, РЗИ- Русе и РУО – Русе

Публикуване на резултатите:

Основни резултати: приложени.

Настоящото проучване се извършва в изпълнение на дейностите по Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести 2021 – 2025 г., както и като част от съвместна инициатива „Да спасим децата и Русе от наркотиците“, в рамките на която се провеждат множество инициативи сред ученици и родители в област Русе.

Проучването има за цел да се изгради адекватна оценка за навиците, достъпността и честотата в употребата сред младежите на психоактивни вещества, относно предлагането и каналите за снабдяване със забранени вещества. Измененията във възприятията, мисленето, нагласите и поведението като цяло.

Употребата на наркотични вещества е признат фактор, допринасящ за влошаване на общото здравословно състояние и развитие на зависимост в глобален мащаб. Употребата на психоактивни вещества е свързана както с хронични, така и с остри здравословни проблеми, които се утежняват от множество фактори, включително начин на приемане, индивидуална уязвимост и социалния контекст, в който се приемат тези вещества.

Все по-често се случва да се забелязва поведение, което мнозина определят като агресивно или девиантно сред подрастващите, като се търсят причините за това поведение. Тъй като превенцията на поведението, като нагласа за здравословен начин на живот е особено важна, РЗИ-Русе проведе регионално проучване по проблемите с употребата на психоактивни вещества, което би било рисково или животозастрашаващо.

Като втори модул на настоящото проучване е включен въпросник за родители, в който те оценяват промяната в навиците и общуването на децата си, на тяхната успеваемост в училище и на критериите за включването им в различни по структура социални кръгове, наложени от смяна на учебно заведение, занимания по интереси или поради други фактори.

В анкетната карта за ученици са заложили два въпроса с отворен отговор, които имат за цел да установят личното мнение на учениците за опит или редовна употреба на ПАВ, както и за причините техните връстници да употребяват ПАВ редовно или епизодично. Анализването на тези два въпроса би било от голямо значение за установяване на подбудите и мотивацията на младите хора да изберат експериментиране с рисково за живота и здравето им поведение.

I. ЦЕЛ НА ПРОУЧВАНЕТО

Целта на изследването е да констатира отношението на учениците към посочените явления и степента на разпространение на употребата на наркотични вещества, свързаните с тази употреба промени в мисленето, възприятията и поведението, като по този начин ще се улесни планирането на образователна и превантивната дейност. Създаване на предпоставки и условия за перманентна

превенция, ограничаване употребата на ПАВ сред учениците, изграждане на концепция за оценка на навиците на младите хора. Въпросникът търси индикации за употреба на наркотици, изследва рисковите фактори за започване и зачестяване на подобен тип злоупотреба.

II. ЗАДАЧИ НА ПРОУЧВАНЕТО

1. Определяне извадката.
2. Провеждане на анкетирането.
3. Оформяне на количествени резултати.
4. Изготвяне на качествени резултати.
5. Изготвяне на препоръки.

III. ОБЕКТ НА ДИАГНОСТИКАТА

Обект на диагностиката са 4292 ученици от 5 до 11 клас от училища в област Русе, 3138 родители на ученици, участващи и формиращи извадката на регионалното проучване.

В проучването участват ученици от следните училища:

На територията на област Русе: СУ „Панайот Волов” гр. Бяла, ПГ гр. Бяла, ОУ „Св. Св. Кирил и Методий” с. Полско Косово, ОУ „Неофит Рилски” с. Копривец, ОУ „П. Р. Славейков” с. Смирненски, ОУ „Св. св. К. и Методий” гр. Сеново, СУ „Васил Левски” гр. Ветово, СУ „Христо Ботев” гр. Глоджево, СУ „Св. Св. Кирил и Методий” гр. Две могили, ПГСС „К. А. Тимирязев” гр. Две могили, СУ „Св. Паисий Хилендарски” гр. Сливо поле, ОУ „Отец Паисий” с. Тетово, ОУ „Г. С. Раковски” с. Ново село, ОУ „Св. Св. Кирил и Методий” с. Николово, ОУ „Отец Паисий” гр. Мартен, ОУ „Св. Св. Кирил и Методий” с. Семерджиево.

На територията на гр. Русе: ОУ „Христо Смирненски”, ОУ „Отец Паисий”, ОУ „Ангел Кънчев”, ОУ „Братя Миладинови”, ОУ „Иван Вазов”, ОУ „Любен Каравелов”, ОУ „Никола Обретенов”, ОУ „Тома Кърджиев”, ОУ „Алеко Константинов”, ОУ „Васил Априлов”, ОУ „Олимпи Панов”, АЕГ „Гео Милев”, МГ „Баба Тонка”, СУ „Възраждане”, СУ „Йордан Йовков”, СУ „Христо Ботев”, СУЕЕ „Св. Константин Кирил Философ”, СУПНЕ „Фридрих Шилер”, СУ „Васил Левски”, ПГПТ „Атанас Цонев Буров”, ПГМТ „Юрий Гагарин”, ПГСАГ „Пеньо Пенев”, ПГДВА „Йосиф Вондрак”, ПГЕЕ „Апостол Арнаудов”, ПГИУ „Елиас Канети”, ПГО „Недка Иван Лазарова”, ПГТ „Иван П. Павлов”, ПГРКК, ПГСС „Ангел Кънчев”, ПГ по транспорт.

IV. ХОД НА ДИАГНОСТИКАТА

През месец декември 2022 г. бяха раздадени анонимни анкетни карти на 4292 ученици на възраст 11-17 години от 46 училища в област Русе и 3138 родители на учениците, участващи в проучването.

Анализ на проучването:

1. Обхват и психологическа характеристика на анкетираните

Изследването обхваща ученици със средна възраст 11-17 години, от които 632 ученици в 5 клас, 698 ученици в 6 клас, 730 ученици в 7 клас, 602 ученици в 8 клас, 567 ученици в 9 клас, 559 ученици в 10 клас, 538 ученици в 11 клас. Това е възрастта на пубертета, период на съзряване, който има своите особености. Период, в който настъпват промени не само във физиологичен план, а и промени в социалната среда и отношенията с околните, особено с връстниците и с родителите. Натискът от външната среда играе не малка роля през този период от живота на младите хора.

2. Резултати от анкетата:

С цел да се определи нивото на здравни знания и нагласи във връзка с употреба и злоупотреба на ПАВ и последващите промени в поведението, социалния живот и отношенията с другите се проведе анкетно проучване сред ученици от 5 до 11 клас като възрастовата група се смята за рискова за започване и зачестяване на случаите на редовна употреба на ПАВ.

Проучването се състои от два модула: първи модул- насочен към ученици в рискова за започване на употреба на забранени субстанции възраст, и втори модул- насочен към родителите, с цел цялостно разбиране на измененията в живота и поведението на учениците през този период от техния живот.

Резултати от анкетата:

I-ВИ МОДУЛ

Анкетната карта за ученици съдържа 9 въпроса, свързани с употребата на психоактивни вещества (ПАВ), разпространение, източници на информация за вредата от употребата на наркотици и поведенческите механизми, водещи до приемане или отхвърляне на употребата на тези субстанции.

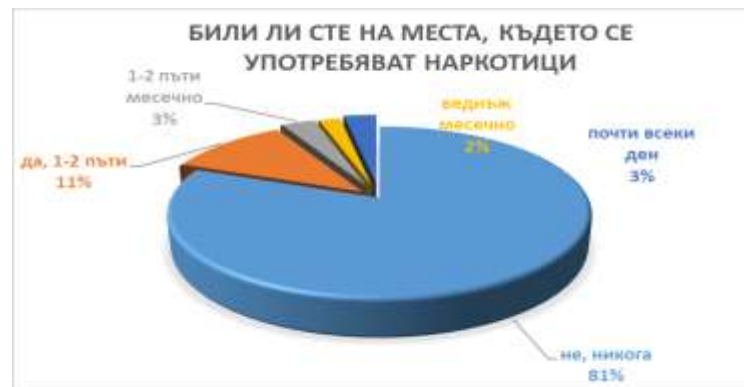
Разпределение по възраст:

5 клас – 622 ученици (14,49%);
 6 клас – 674 ученици (15,7%);
 7 клас – 730 ученици (17,01%);
 8 клас – 602 ученици (14,03%);
 9 клас – 567 ученици (13,21%);
 10 клас – 559 ученици (13,02%);
 11 клас – 538 ученици (12,53%);

1. През последните 12 месеца били ли сте на места, където са се употребявали наркотични вещества?

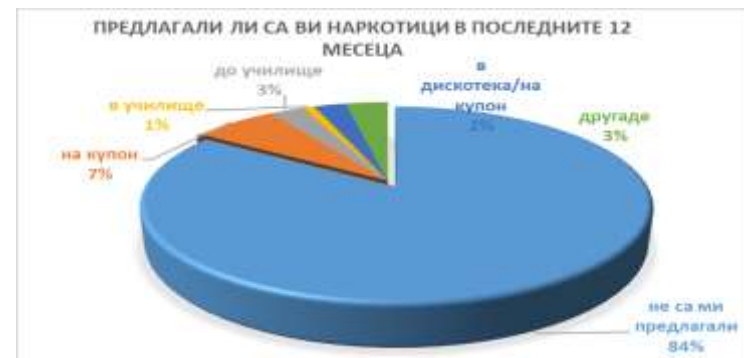
82,04% от учениците посочват, че никога не са посещавали такива места. 11,32% са посещавали 1-2 пъти, 3,12% да, но не повече от 1-2 пъти месечно, 2% са били на места, където се употребяват наркотици веднъж месечно, а 3,03% посещават места, където се употребяват наркотици почти всеки ден.

Графика 1

2. На Вас лично през последните 12 месеца предлагали ли са Ви наркотични вещества?

87,26% казват, че не са им предлагали, на 6,34% (272) са им предлагали на купон, 2,59% (111), казват, че са им предлагали в близост до училище, на 0,82% (35) отговарят, че са им предлагали в училище, на 2,38 (102) – в дискотека/заведение, 3,12% (134) отговарят „другаде“, като най-често даваните пояснения са: до Пантеона, на центъра, на морето, в парка, на кея, онлайн.

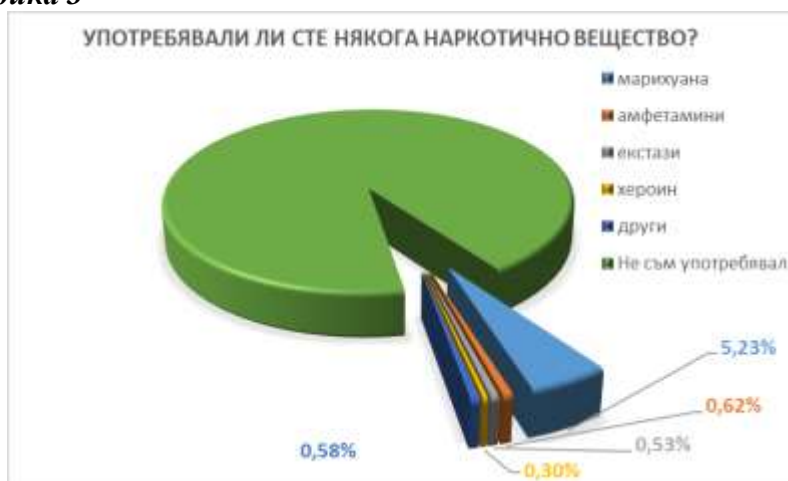
Графика 2

3. Употребявали ли сте някога през живота си наркотични вещества?

Отговор „да” дават 319 ученици или 7,36% от участниците в проучването. 227 от тях или 5,23% са използвали марихуана, 27 ученици или 0,62% - амфетамини, 23 ученици (0,53%) са употребявали някога през живота си екстази, 17 ученици (0,39%) - хероин, а 25 ученици или 0,58% са употребявали други вещества, като някои от учениците са уточнили, че са използвали „рйски газ“.

4018 ученици или 93,64% не са употребявали наркотични вещества никога през живота си.

Графика 3

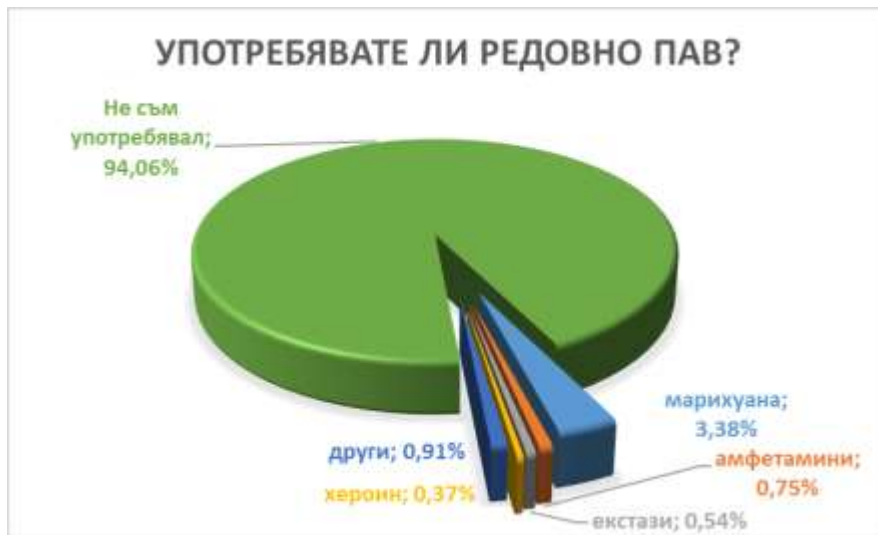

4. През последните 12 месеца употребявали ли сте *редовно* наркотични вещества? Посочете веществото.

Общо 255 ученици или 5,94% потвърждават, че употребяват редовно наркотични вещества. 145 ученици или 3,38% употребяват марихуана, 0,75% или 32 ученици употребяват амфетамини, 0,54% (23)- екстази, 0,37% (16)- опиати, а 0,91% отговарят „други“.

94,06% не употребяват психоактивни вещества редовно.

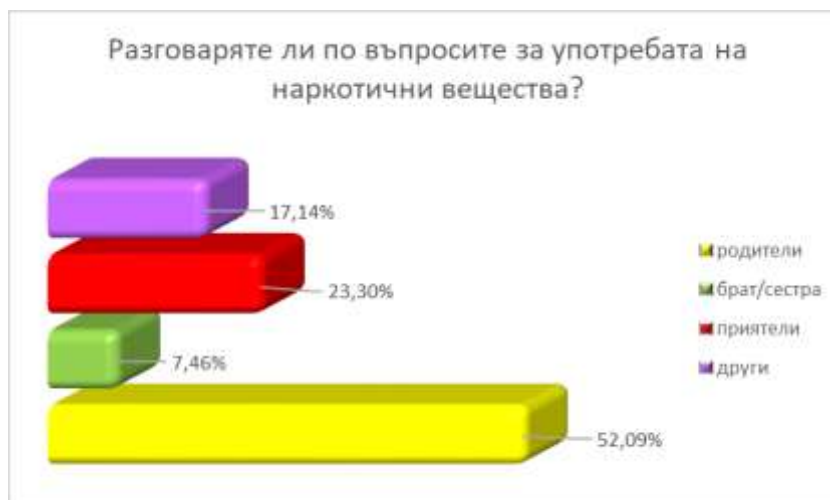
Графика 4

5. Разговаряте ли по въпросите за употребата на наркотични вещества?

Най-голям брой 2352 ученици (52,09%) отговарят, че най-често говорят с родителите си за вредата от употребата на наркотични вещества. 337 ученици (7,46%) говорят с брат/сестра, 1052 ученици (23,3%) с приятели извън училище, а 774 ученици (17,14%) са посочили друг отговор, като не всеки от тях е пояснил конкретно някого. От предоставените мнения обаче се наблюдава определена тенденция: най-често се среща коментарът „не разговарям с никого“, следват „всички“, учители/педагози/психолози. Тук е редно да се уточни, че участниците не са имали възможност за избор на последните от посочените отговори, а част от тях са ги вписали по собствено желание.

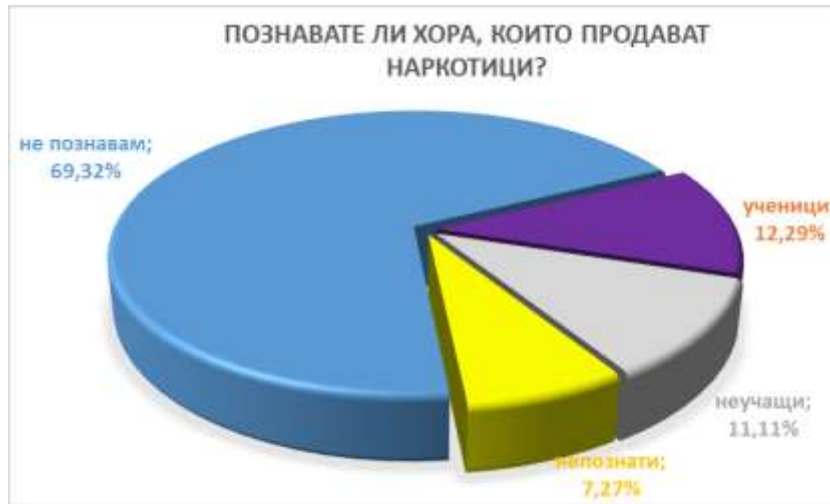
Графика 5

6. Познавате ли хора, които продават наркотици?

3069 ученици (69,32%) заявяват, че не познават хора, които продават наркотици. 30,68% познават такива хора. 12,29% (544 ученици) могат да си купят наркотици от други ученици, 11,11% (492) - от неучащи, 7,27% (322) от непознати.

Графика 6

7. Имате ли желание да опитате някакъв вид наркотик?

93,97 % от участниците не проявяват интерес и нямат намерение да опитват ПАВ, 3,45% казват категорично, че възнамеряват да експериментират със забранени вещества, 2,59% казват, че се колебаят и не отхвърлят идеята категорично.

8. Защо бихте опитали наркотик?

Анализирането на въпросите с отворен отговор е важно, за да се изследват нагласите на учениците и да им се даде възможност да изразят лична позиция. Следвайки тенденцията в предходните въпроси, болшинството от учениците отговарят: „не“, „не бих“, „няма да опитам“, „не искам“ или друг вид отговор, който отхвърля рисковото поведение.

Тези, които дават различно мнение заявяват, че причините, които биха ги накарали да опитат са свързани със задоволяване на лично любопитство или в опит за постигане на физическо удоволствие.

Малка част от отговорилите смятат, че причините, които биха ги отвели до употреба на забранени субстанции са свързани с душевно разстройство, силна болка или мъка.

9. Какви причини подтикват младите хора към употребата на наркотични вещества?

Анализирането на отворените въпроси ни дава актуалната картина на начина, по който учениците възприемат проблемите, които са свързани с употребата на наркотични вещества. Важно е да се проследят факторите, които водят до положителна нагласа към употребата на наркотици.

В проучването по-голяма част от отговорите, които учениците са попълнили самостоятелно водят до причини, свързани с личностното утвърждаване и заемане на определена позиция в социалната структура, от която искат да са част. Много често се срещат отговори като: „за да са готини“, „за да са атрактивни“, „за да са интересни“. Част от учениците приемат рисковото поведение като начин да „привлекат внимание“ или са склонни да опитат, „защото е модерно“. В тази най-голяма група отговори, засягащи мястото на младите хора в социалната група, с висока честота са и отговорите: „за да се впишат в групата“, „за да покажат, че са пораснали“, „под влияние на приятел“. Други често срещани обяснения, свързани с трудностите в периода на израстване и утвърждаване на личността са: „защото е забавно“, „за удоволствие“, „от сука“, „от любопитство“, „за да преживеят нещо ново“.

Втората по честота голяма група от отговори изпъква с наблюдението на затруднени психични процеси и модели на поведение, които като цяло не са с голяма честота в тази възраст. Прави впечатление използването сред учениците на термини като „стрес“ и „депресия“, за да обяснят склонността на връстниците си да експериментират с упойващи субстанции. Други често срещани отговори тук са: „самота“, „страдание“, „тормоз“, „слаба психика“.

Третата отличима група отговори са свързани със семейната среда и родителите. Без да дават конкретна насока на този тип отговори, най-често срещаните такива са: „проблеми в семейството“, „липса на любов и разбиране от страна на родителите“, „проблеми вкъщи“.

Сравнително рядко се срещат отговори, които водят до заключения за някакъв вид принуда, несъзнателен прием или умишлено склоняване. Както и отговори, които показват проблеми в училище, поради несправяне или друг вид затруднения, произтичащи от обучителния процес.

Разпределение по възраст (по класове) на отговорите на въпроси, засягащи употребата, разпространението и достъпа до психоактивни вещества на учениците от 5 до 11 клас

Таблица 1

клас	Брой ученици	Предлагали ли са ви?	Употребявали ли сте някога?	Употребявате ли редовно?	Познавате ли хора, които продават?
5-7	1991	Да – 81 (4,07%)	Да – 25 (1,26%)	Да – 25 (1,26%)	Познавам – 301 (15,12%)
8	534	Да – 78 (14,61%)	Да – 23 (4,31%)	Да – 17 (3,18%)	Познавам – 168 (31,46%)
9	510	Да – 146 (28,63%)	Да – 78 (15,29%)	Да – 53 (10,39%)	Познавам – 238 (46,67%)
10	492	Да – 136 (27,64%)	Да – 71 (14,43%)	Да – 50 (10,16%)	Познавам – 247 (50,2%)
11	467	Да – 148 (31,69%)	Да – 99 (21,2%)	Да – 101 (21,63%)	Познавам – 275 (58,89%)

II-РИ МОДУЛ

През месец декември родителите на ученици, участващи в проучването получиха въпросници за родители, в които те отговарят на 9 въпроса, свързани с оценката на поведението и наблюдения, върху промени в обичайните навици и приоритети, общуването и успеваемостта в училище на техните деца. Въпросникът попълниха 3138 родители на ученици от 5 до 11 клас.

1. Имате ли информация или съмнение, че детето ви употребява някакви наркотици?

„Нямам подобни съмнения“ отговарят 3114 родители (99,2%). „Имам такива съмнения или знам, че употребява“ отговарят 24 родители (0,76%).

2. В последно време наблюдавате ли промяна в поведението на детето си?

Отговор „не, няма такава промяна“ дават 95,79%. „Да, има такава промяна“ отговарят 4,21% от родителите.

3. В последно време забелязвате ли промяна във външния вид на вашето дете?

Промени наблюдават 7,07% от родителите. Не са забелязали такива 92,9% от респондентите.

4. Като родител намирате ли промяна в отношенията с детето ви?

„Не, не намирам никаква промяна“ - 83,24%. „Не, няма промяна, но детето ми по принцип не споделя много с мен“ - 9,85%. „Да, има някои промени“ - 6,5%. Не са посочили отговор 0,41% от родителите.

5. В последно време настъпили ли са някакви промени в приятелския кръг на детето ви?

„Не, няма промени“ - 81,07%. „Не, няма промяна, но детето ми по принцип трудно се сприятелява“ - 8,16%. „Да, смени социалната си среда с по-добра“ - 8,57%. „Да, смени социалната си среда и това ме тревожи“ - 2,2% .

6. Наблюдавате ли от известно време промяна в начина, по който детето ви се справя с училищните си отговорности?

„Не, няма промяна“ - 82,79%. „Детето ми по принцип има трудности с отговорностите си в училище“ - 8,25% „Да, има промяна“ - 8,29%. 0,67% не са посочили отговор.

7. В последно време наблюдавате ли необичайно голяма нужда от пари или други проблеми, свързани с финанси и имущество при детето ви?

2,29% от родителите наблюдават необичайно голяма нужда от пари в децата си. 97,71% нямат такива наблюдения.

8. Забелязвате ли от известно време детето ви да се отказва от хобита или други активности, които преди това са му доставяли удоволствие?

86,93% от родителите не отчитат промени в това отношение. 9,62% отговарят „детето ми никога не е имало хобита“. 3% казват „да, отказа се от много от нещата“, „да, отказа се от всичко“ - 0,45%

9. Някои от следните твърдения верни ли са за детето ви по принцип?

„Често пъти е неуверено в себе си“ - 24,54%. „Склонно е да реагира импулсивно“ - 15,68%. „Детето ми по принцип няма отговорности въкъщи“ - 3,31%. „Склонно е да проявява агресия (да обижда, удря или чупи)“ - 2,07%. „Нито едно от изброените твърдения не се отнася за моето дете“ - 57,58%.

ИЗВОДИ

Според резултатите от проучването близо 18% от учениците през последните 12 месеца са били на места, където са се употребявали наркотични вещества, като почти всеки ден, тези места посещават 3% от учениците в област Русе.

На 12,74% от учениците, участващи е проучване през последните 12 месеца са им били предлагани наркотици, като половината от тези ученици са имали възможност да си ги набавят на купон. На 3,4% от респондентите им е било предлагано да си набавят наркотици в близост (2,59%) или на територията на учебно заведение (0,82%).

Опитвалите забранени субстанции ученици са 7,36%, като по-голямата част 5,23% от тях са експериментирали с канабис. Прави впечатление, че към отговор „други“ учениците категоризират „райски газ“ като наркотично вещество, което води до заключението за причините, поради които се употребява този вид фармацевтичен продукт.

По притеснителен е фактът, че 5,94% (255 ученици) заявяват, че редовно употребяват забранени вещества. Редовната употреба в много от случаите се свързва с поведенчески дефицити и влияе негативно на изграждането на механизми за справяне, което може да доведе до дисфункции в живота на индивида в зряла възраст. Редовната употреба води до трайни нарушения във функционирането на органите и системите в човешкото тяло и в някои от случаите може да е причина за трайна увреда или смърт.

Тенденцията за избора на канабис като най-често използвана субстанция следва логиката на заключенията, до които стигат специалистите в глобален мащаб, а именно, че канабисът е най-масово употребяваното наркотично вещество сред населението.

Липсва конкретизиране за редовна употреба на „райски газ“.

Що се отнася до разпространение и достъп до забранени вещества се оказва, че 30,68% от учениците познават хора, които продават наркотици. 12,29% от участниците в проучването заявяват, че тези хора са ученици, 11,11% - неучащи, а 7,27% са имали възможност да си купят такива субстанции от непознати. Питеснителен е броят на учениците (544), които имат бърз и лесен достъп до забранени субстанции и могат да си ги набавят от други ученици. От таблица 1 се вижда, че процентът на учениците, които могат лесно да си набавят наркотици се увеличава с всеки следващ клас, като 58,89% от единадесетокласниците познават някого, който може да им достави наркотик.

Анализът на отворените въпроси показва, че 93,97% от участниците не проявяват интерес към този вид забавления. Тези, които са готови да опитат биха го направили най-вече от любопитство или за постигане на различен вид удоволствие.

Именно тук идва и важността от причините, които биха подтикнали младежите да посегнат към наркотиците. Най-често това е свързано с механизмите на порасването, но не са малко отговорите, които водят до заключенията за изключителната важност на семейната среда, приятелските кръгове, оползотворяване на личностния потенциал и свободното време. Прави впечатление честото използване на понятия като „стрес“, „депресия“, „психически проблеми“. Този вид терминология кореспондира с проблемите, които засягат възрастните и няма как да не отбележим честотата на навлизането им речника на младите хора, като индикатор за важността на получаването на повече познания от сферата на личностното развитие и осъзнаване.

Превенцията се оказва изключително необходима стъпка в овладяването на процесите, които се развиват при подрастващите и тук идва и важността на начините за информиране и споделяне на информация, свързана с вредата от употребата на ПАВ. Най-голям процент от учениците говорят по тези въпроси със своите родители - 52,09%, 23,3% - с приятели, 7,4% с брат или сестра. 17,74% отбелязват отговор „други“ и тук поставят учители, педагози, психолози. Обезпокоителен е фактът, че 134 ученици са вписали „не разговарям с никого“, като са го добавили ръчно, без да са имали възможност за избор на такъв отговор.

При обработката на данните от втория модул - въпросници за родители прави впечатление, че по-малко от 1% от родителите предполагат или са сигурни, че децата им употребяват наркотични вещества. Този процент се разминава значително с онези 5,94% от учениците, които казват, че редовно използват наркотици.

Останалите въпроси имат за цел да насочат вниманието на родителите към някои от измененията в модела на поведение на младия човек, които биха могли да насочат родителя да обърне специално внимание или ако има възможност да окаже въздействие на случващото се в живота на своето дете.

В повечето случаи въпросникът за родители не може да покаже със сигурност дали детето злоупотребява с подобни субстанции, но може да насочи към показателите, за които е необходимо родителите да са внимателни в поведението на подрастващите.

Резултатите от проучването сочат към необходимост за целенасочено обогатяване на познанията на учениците по въпросите за вредните последствия не само за организма, но и за психиката, поведението и социалните контакти от злоупотреба с ПАВ, както и от развиване и изграждане на цялостна представа, морални ценности и познания за последствията от собственото поведение върху живота на другите, като основа на създаването на навици за здравословен начин на живот.

В борбата срещу употребата на ПАВ и вредите за живота и здравето на младите хора, превенцията е най-добрият метод. Училището си остава главното място за осъществяване и, тъй като там възможността за достигане до максимален брой ученици е най-голяма. Тази превенция може да се осъществи само с общите усилия на всички институции, работещи с деца, семейството, училището и обществото.